

1

NOTES ESCAPÇADES

Tot és música. La pols del camí, les mates d'esbarzers, el gust dels nabius, la brisa entre els avets. Al perol, l'estofat feia xup-xup i la tapadora repicava. Els cavalls pasturaven darrere de les carrosses del campament. La Ileana jugava amb els altres nens. Es perseguien. Les seves rialles esclataven amb notes de cristall i quedaven penjades a l'aire càlid d'aquell migdia d'estiu.

En Iazu s'ho mirava assegut a l'escala de la caravana. Com sempre, amb el violí atrotinat a les mans. Els dits polsaven les cordes intentant atrapar tot el que veia, però solament arrencaven una pulsació sorda. Tenia prohibit tocar mentre els adults feien la migdiada. Li era igual, perquè tot era música dins del seu cap, fins i tot el silenci. I sobretot el silenci, perquè el silenci tenia ritme, i textura, i colors, i tensió. El silenci era la terra adobada d'on naixien totes les notes. Sense silenci no podia existir la màgia del so. I en silenci en Iazu podia sentir com les notes li corrien per dins. No li calia posar-se-les als dits.

La música havia acompanyat en Iazu des de la primera llet amb les cançons de bressol de la mare. De fons, arribava el xiulet del pare, perquè el pare xiulava tot el dia, xiulava quan

adobava les olles d'aram i quan conduïa els cavalls. I cada vespre, després de sopar, els instruments apareixien al voltant del foc. El pare treia la guitarra i l'oncle Velkan, el clarinet. Tocaven tonades de festa i peces melangioses. La tia Nàdia encetava una cançó antiga. I la música enaltia els versos de les grans epopeies, els amors dissortats, les peripècies d'aquells herois temeraris que havien obert els camins del poble romí. L'àvia se'n sabia tots els versos i estirava aquells poemes durant un grapat de nits. Els nens seguien la recitació amb la boca oberta, vivien les aventures i, quan s'entonava una cançó que ja coneixien, s'hi sumaven amb una sola veu.

Tanta música, tota aquella música que havia entrat a dins d'en Iazu, havia de sortir per algun lloc. I se la va trobar a la punta dels dits. Amb prou feines alçava quatre pams, quan el seu pare li va regalar un rabequet. El pare tenia les mans fines i bona oïda, i va saber convertir una carabassa i un llistó d'auró en aquell petit violí de dues cordes. Des dels seus primers records, en Iazu es veia amb el rabequet a les mans. El carretejava a tot arreu, pessigava les cordes o les fregava amb l'arquet, acompanyava les cantades dels altres nens, la guitarra del pare. Mentre els cavalls estiraven la carrossa, compassava les notes de l'instrument amb el pas dels animals i els grinyols de les rodes. Imitava el cant dels ocells. Rememorava els versos de l'àvia.

Quan el seu pare va desaparèixer —un dia el pare hi era i l'endemà ja no—, en Iazu en va conservar les melodies dins del rabequet, i les treia quan hi pensava. Les tocava a la mare, quan la mare va quedar-se al llit. La mare li va xiuxiuejar les cançons amb què el bressolava, i en Iazu també les va guardar

dins del rabequet. I va arribar el dia que la mare ja no tenia veu i va perdre l'alè. La mare va intentar alçar-se. Sabia que havia arribat l'hora. Amb l'ajut de l'àvia i de la tia Nàdia, va acostar-se a la porta de la caravana i va ajeure's a les escales. Per veure el sol ponent. La mare va estirar la mà, va intentar pentinar l'última llum i va tancar els ulls. I es va despertar un udol entre les carrosses. Tothom va plorar.

Van anar a buscar un roure important, a prop del camí. Van cavar una fossa a l'ombra de l'arbre i van posar-hi la mare vestida amb les millors gales. A les mans, un ram de farigola. Damunt de cada parpella, una peça de plata. La van cobrir de terra i van plantar uns esqueixos d'arç al damunt. La música va sonar durant tot l'enterrament. L'oncle Sinaí va cantar les virtuts de la mare, perquè els d'aquí no l'oblidessin i perquè els d'allà, els avantpassats, l'acollissin amb els braços oberts. L'oncle Sinaí va callar, i va passar el seu violí atrotinat a en Iazu. En Iazu mai no havia tocat cap instrument d'aquella mida. Va fer lliscar l'arquet damunt de les cordes, el va fer saltar buscant una de les cançons de la mare i després va entrellaçar-hi una melodia del pare, i les cordes van trobar els gemecs de les carrosses quan feien camí, i l'olor del millor estofat, i els petons de bona nit, i tot el dolor que li foradava l'estómac. Quan va callar, ningú no va dir res. Els assistents el miraven. Aguantaven la respiració. Fins que va tornar a escampar-se el lament. En Iazu va allargar el violí a l'oncle Sinaí, però l'home li va dir que no, que se'l quedés, que no el podria tornar a tocar després de tot el que en Iazu n'havia tret. I aquell vespre en Iazu va donar el rabequet a la Ileana.

—Me'l va fer el pare —li va dir—. En tindràs cura?

—I tant! —va respondre la Ileana, i se'l va mirar amb aquella mirada penetrant abans de córrer a acotxar el rabequet al costat de la seva nina preferida.

En Iazu ja no va deixar el violí. Era el mateix violí que tenia a les mans aquell migdia d'estiu, quan escoltava el campament, assegut a l'escala de la caravana. Uns graons més amunt, l'àvia cosia. Va acabar de repassar uns pantalons i va allargar la mà a en Iazu. En Iazu li va posar la mà oberta al damunt. L'àvia li va observar la palma. Ja sabia què hi trobaria. Era un acte que havien convertit en costum.

Però l'àvia va deixar anar un crit sec i va tancar els dits d'en Iazu. En Iazu, esverat, va alçar els ulls, però l'espant ja havia desaparegut entre les arrugues de l'àvia.

Dit per dit, l'àvia va tornar a obrir la mà d'en Iazu.

—Què has vist? —va preguntar en Iazu.

L'àvia va sospirar i li va deixar un petó a la palma de la mà. Li va esbarriar els cabells, es va alçar amb esforç i va entrar a la carrossa. En Iazu va sentir com trastejava per allà dins, com movia la màrfega d'un llit i remenava unes llates de fusta.

L'àvia va sortir amb un paquet embolicat amb una manta. L'agafava com si bressolés un nadó. Va deixar-lo a terra i va apartar la manta. El paquet estava protegit amb un mocador. Va desfer el mocador, va sacsejar-lo i el va passar per damunt de les espatlles del seu net. Va quedar a la vista un estoig de quatre pams de llargada i un pam i mig d'amplada.

—Té, ja és hora que te'n facis càrrec.

En Iazu va obrir les tanques de l'estoig. Va alçar la tapa i es va sentir com si algú inspirés. Una alenada d'aire encofurnat, amb olor de vell, li va fer pessigolles al nas.

—Fa molt temps que no veu el sol —va comentar l'àvia.

Aquell violí tenia un color diferent, un to rogenc que deixava escapar esclats irisats. La història havia deixat alguna esgarrapada a la caixa de l'instrument. Era un violí antic. Havia de tenir molts anys. Però semblava en un estat perfecte.

En Iazu va allargar la mà per treure l'instrument de l'estoig, però l'àvia el va aturar.

—Aquí no. Ves a provar-lo en algun lloc on no molestis. Després de tants anys sense tocar-lo, segur que està sec i necessita que el despertin.

En Iazu no tenia espera. Va tancar l'estoig i va fer una abraçada ràpida a l'àvia. No es va adonar de les dues llàgrimes, dues perles grises, grosses i brillants, que resseguien les arrugues de la dona.

—Et deixo el violí de l'oncle Sinaí —va cridar en Iazu, que ja corria cap als arbres.

Va baixar al riu. Va creuar-lo per les passeres de davant del salt d'aigua i es va enfilejar per l'altra riba. Arbres i matolls flanquejava el camí enllosat. Al capdamunt, hi va trobar un petit prat amb unes roques. Era el lloc perfecte.

Va deixar l'estoig damunt d'una roca plana. En va obrir les tanques. Va observar el violí una estona. Va acostar un dit a la caixa de l'instrument. Va seguir el rivet de fusta de blada del contorn i les incisions en forma de *f* per on havia de sortir el so.

Va agafar l'arquet. En va estudiar l'alineació. Semblava recte. Va tesar les crins. Encara aguantaven. Sempre duia un disc de resina a la butxaca, embolicat amb un drap. Hi va fregar les crins. Va doblegar el mocador que li havia donat l'àvia, se'l va recolzar contra el coll i va ajustar-hi el violí. Va pessigar les cordes. Va moure les claus per afinar-les.

Va recolzar l'arquet damunt de les cordes. Va arrencar algunes notes. L'instrument es va queixar. Li costava treure so, com si li fes mandra després de tants anys en silenci. Va pujar per les notes d'una escala, molt lentament, de la corda més greu a la més aguda. El violí es resistia. Va tornar a baixar i va pujar provant notes noves en posicions més a prop del pont. Va anar accelerant. Posava a prova l'instrument. Semblava que la fusta es desencarcarava. El violí li seguia el joc amb una mica de recança. En Iazu es va preguntar fins on aguantaria l'instrument. Va picar les notes. L'arquet va rebotre damunt de les cordes. Semblava que s'hagués despertat una ràbia. Totes les fibres de l'instrument volien expulsar l'arquet. Hi havia alguna cosa allà dins, com un cavall sense domar. La fusta s'havia desentumit. Un aire nou, amb l'olor tònica dels pins, la humitat terrosa de la molsa, la dolçor de les flors, havia ocupat la caixa.

En Iazu va atacar una melodia simple, poques notes, llargues, gairebé un lament. El violí es va estarrufar. Les notes més greus es van obrir. Guardaven uns harmònics que obrien el camí de la melodia a tot un paisatge sonor, amb combinacions de colors inaudites. En Iazu gairebé no s'atrevia a canviar de cançó. Tenia l'orella enganxada a l'instrument i allar-

gava aquells sons per escoltar-ne tota la profunditat. Hi va afegir algunes variacions. Va provar de tocar dues cordes alhora, i va sentir una orquestra sencera. Tant en Iazu com el violí s'havien escalfat. Els dits responien amb agilitat. Els col·locava sense pensar. I el violí responia. Començaven a cavalcar junts. I van posar-se a recórrer les cordes. La melodia es va convertir en un devessall d'arpegis, que s'esmicolaven en sons mínims. Les notes lliscaven per tot el batedor. Van anar pujant. En Iazu havia de provar fins a quins aguts responia l'instrument i es va adonar que l'únic límit era la precisió dels dits. Les notes per on es movia sonaven tan fines que amb prou feines li arribaven a les orelles. Però ni així no es trencaven.

En Iazu es va treure el violí del coll i va esclatar amb una riallada. Va estirar els braços, el violí en una mà, l'arquet a l'altra. I va saludar als quatre vents.

Es va tornar a col·locar l'instrument al coll i va atacar les primeres notes d'una antiga dansa del poble romí. La melodia va aguantar a l'aire amb un força transparent. I va tocar-la cada cop més ràpid. En Iazu acompanyava els moviments d'arquet amb imprecacions. Reia, cridava, atiava l'instrument, i el violí el seguia. L'arquet saltava furiós, picava, cantava com una cadenera, s'estirava com una posta de sol a sota dels núvols, reia com un cavall.

I va fer un últim arpegi violent, les quatre cordes amb un cop sec.

—Prou!

En Iazu va separar l'arquet de les cordes. Es va arrencar el violí del coll. Es va ajupir, va seure. Esbufegava. Estava suat,

li feien mal els dits, el coll i el braç. El violí l'havia esgotat, i li feia ràbia. Sentia que l'instrument se'n reia. Aquell violí encara guardava molts més recursos a dins. Tot just li havia tret la primera capa de pols.

Es va posar el violí a la falda. Va passar el dit per la caixa. Es va preguntar d'on el devia haver tret l'àvia. Com és que no n'hi havia dit mai res? Va guardar el violí i l'arquet a l'estoig.

I es va adonar que el temps li havia passat volant. El cel havia perdut claror. Més enllà dels arbres, el sol s'acostava a la posta. L'aire portava l'olor càlida de fusta cremada. Molt amunt, set o vuit voltors volaven en cercles.

Va baixar al riu i va pujar cap al campament. L'olor de fum era més forta i tenia una sentor acre que no havia ensumat mai.

Se li van posar els pèls de punta. Va córrer per sortir del bosc, i va trobar el que no volia trobar.

Les narracions de l'àvia parlaven de fets semblants. La llibertat del poble romí tenia un preu, i a vegades havia estat un preu molt alt. En Iazu ja havia viscut en la pròpia pell el menyspreu dels vilatans i els pagesos. Sovint mostraven recel. Algun cop els increpaven i, fins i tot, els havien llançat ous i naps podrits. Però les grans desgràcies estaven confinades en les llegendes. Ni els més grans no n'havien viscut. Solament passaven en els contes. O això es pensava en Iazu fins que va sortir del bosc.

Tot havia canviat. Va haver d'aturar-se. Va esforçar-se a repassar a poc a poc el que tenia al davant.

Els cavalls ja no hi eren. Dues carrosses cremaven. Hi havia mobles desballestats, trossos de fusta. Hi havia roba i atuells de cuina escampats. Havien saquejat el campament.

—Àvia! —En Iazu va córrer.

La part del darrere de la seva carrossa estava sencera, però tenia les finestres esbatanades. N'havien fet saltar els porticons. Va voltar la carrossa. El violí de l'oncle Sinaí estava esmicolat a les escales, al costat d'un bolic de roba. Era la roba de l'àvia. En sortia una mà. S'hi va acostar. Es va agenollar. Va distingir la cara de l'àvia. Li havia caigut el mocador que sempre li cobria els cabells. Una llarga trena blanca s'estirava com si volgués fugir.

—Àvia. —En Iazu va seure a l'escala, va agafar el cap de l'àvia i se'l va posar a la falda.

L'àvia tenia els ulls oberts, desenfocats, sense vida. Li va abaixar les parpelles. Era morta.

—Ileana! —El nom de la germana li va pujar de cop a la gola, com un singlot.

En Iazu es va alçar.

—Ileana! —va cridar.

Va córrer entre les carrosses. Cridava el nom de la seva germana. Buscava aquelles cames primes, el coll delicat, els cabells negres. L'havia de trobar.

Hi havia cinc homes a prop de la carretera. L'oncle Sinaí estirava un braç, com si demanés alguna cosa, com si l'haguessin glaçat a mitja explicació. A l'altre braç, hi sostenia el rabequet. L'instrument tenia el mànec partit i la caixa esbot-

zada. Els trets que havien segat la vida de l'oncle Sinaí li havien deixat la sorpresa, l'horror, glaçats a la cara, com als altres quatre homes. En Iazu va buscar pels voltants, va mirar la carretera. Hi havia roderes de vehicles i petges de cavalls.

Va córrer d'una caravana a l'altra. Va descobrir més morts. Oncles i ties, familiars, amics. Tots morts. I també en va trobar més enllà, a tocar del bosc. L'oncle Velkan i la tia Oana havien rebut un tret a l'esquena quan ja eren a tocar dels primers arbres. Però seguien amb les mans agafades.

No faltava cap adult, però de la Ileana, o dels altres nens, ni rastre. També havien desaparegut els cavalls.

Va tornar amb l'àvia. Li va posar bé el mocador. Li va endreçar la roba. Va entrar a la carrossa. La roba i els estris, les agulles de cap, les tisores, les cintes, eren per terra. La capsa on l'àvia guardava els diners estava badada. El sol ja s'havia amagat darrere dels boscos, però encara va tenir prou llum per distingir un parell de monedes que brillaven en un racó, entre uns quants botons. Els que havien assaltat el campament no s'hi havien mirat gaire.

En Iazu va agafar un pic i una pala i va acostar-se al roure més gros. Va començar a picar la terra. El xàfec de feia dos dies l'havia estovada.

Va acabar d'entrar la nit. I va seguir picant i clavant palades. S'hi veia perquè tenia els ulls joves, i en tenia prou amb les flames de les carrosses, i després amb les brases, i amb la lluna. I va anar aprofundint la fossa. No tenia res més al cap. I potser per això no va parar gaire atenció quan va notar que

algú l'observava. Li va semblar que passava una ombra grisa. Es va girar. Deu passes més enllà, retallat per la llum de la lluna, hi havia un llop de pèl clar. Un dia abans, en Iazu hauria arrencat a córrer cap a la carrossa, o s'hauria acostat a la foguera que encenien cada nit, o s'hauria enfilat al roure, o hauria cridat. Però tot havia canviat. En Iazu va palpar-se els pantalons: duia la navalla a la butxaca. Va ajupir-se per agafar una pedra. Va fer el gest de tirar-la. El llop el va mirar, però es va quedar al mateix lloc, i va ajeure's i va posar el cap entre les potes. En Iazu va buscar més llops, però no en va veure cap. Si el llop hagués tingut la intenció d'atacar, se li hauria acostat seguint la fosca. I si l'animal s'acostava una passa més, en Iazu encara tenia temps d'alçar la pala per defensar-se. També podia treure la navalla o enfilarse al roure. L'arbre tenia una enforcadura baixa i no li costaria gaire arribar-hi.

En Iazu va seguir treballant, sempre amb un ull sobre el llop. Havia d'acabar la fossa. Se li van encetar les mans. La camisa li va quedar plena de terra, i els pantalons, i els cabells.

L'alba el va trobar traient les últimes palades. Va sortir de la fossa. El llop seguia estès un tros enllà, sense moure's.

En Iazu va anar a buscar l'oncle Velkan. Li va costar molt estirar-lo. Després va arrossegar la tia Oana i la va posar al costat del seu marit, donant-se les mans. Va anar recollint homes i dones. Tretze persones van ocupar la fossa. Al damunt de cadascun, hi va posar un ram de farigola. Va endreçar el violí esbotzat entre els braços de l'oncle Sinaí.

Havia deixat l'àvia per al final. Quan la va agafar en braços, es va adonar de com era de petita. No pesava gens. La va portar fins a la fossa i la va estirar. Va furgar-se les butxaques. Va treure les dues monedes que havia trobat a la caravana. Va posar-ne una damunt de cada parpella. No eren peces de plata; l'àvia tampoc no vestia amb les millors gales, però allà on l'esperaven la sabrien disculpar. Li va deixar un ram de farigola al damunt i encara li va posar a la mà el cullerot amb què remenava l'estofat. Anés on anés, segur que la rebrien amb els braços oberts.

Va sortir de la fossa i va començar a llançar-hi palades. Quan tota la terra va tornar a ser al seu lloc, va intentar aplanar-la a cops de pala. Tènia por que el llop desenterrés un altre cop els cossos. I aleshores el va sentir roncar.

En Iazu es va girar. Havien aparegut quatre joves al camí. Semblaven del país. Vilatans o pagesos, gent dels voltants. No pertanyien al poble romí. S'havien aturat i miraven el campament.

El llop es va alçar i, sense deixar de mirar els vilatans, va anar reculant fins als primers arbres. Va udolar. I li va respondre un altre udol, de bosc endins, i un altre udol de més enllà d'on havien aparegut els homes. El llop va arrufar el nas i va ensenyar les dents. Tres llops més van aparèixer als límits del bosc, amb el cap baix, el pèl eriçat, ensenyant les dents, remugant.

Els joves es van aplegar. Van recollir pedres. Van mirar enrere, cap al camí per on havien vingut. Van començar a retrocedir amb passes curtes, sense girar l'esquena als llops, fins que un va arrencar a córrer, i els altres van intentar encal-

çar-lo. Tots els llops van udolar alhora. Després van retrocedir bosc endins i van desaparèixer, tret del llop gris, que va tornar a ajeure's.

En Iazu va pensar que, de moment, aquells joves no tornarien. I també va estar segur que els llops no remourien la fossa.

S'havia passat la nit treballant. Tenia tanta feina per fer... Va mirar la fossa coberta i li van fallar les cames. Es va recolzar a la pala. Li rodava el cap.

Tenia la sensació que avançava per un somni. Havia trobat el campament desballestat, l'àvia era morta a les escales de la carrossa, s'havia posat a cavar una fossa i havia cavat durant tota la nit. Després hi havia arrossegat els morts i els havia cobert de terra. Mai no s'havia cansat tant, però era com si el seu cos no fos seu. Era com si s'ho mirés de lluny. En qualsevol moment es despertaria i res d'allò no hauria passat.

Amb un últim esforç, va enfilarse al roure. Va seure a l'enforcadura. Es va recolzar contra una branca gruixuda i es va adormir.